

ПОЛІТИЧНА ТЕОРІЯ

УДК 316.47:316.324.8

Авксентьєва Т.Г.
Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна

ТРАНСФОРМАЦІЇ ФОРМ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ: ТЕХНОЛОГІЯ VS АКСІОЛОГІЯ

Інформаційна епоха являє собою новий етап у розвитку людства. Зміст її параметрів у техніко-технологічному плані більшою мірою визначений. Однак, чи породжують ці зміни автоматично нові суспільні відносини, докорінну зміну способів мислення і сприйняття дійсності? Трансформація у сфері технологій соціальної комунікації породжує мережеві спільноти. Виникає питання: чи наповнені вони новими аксіологічними змістами?

Ключові слова: інформаційна епоха, соціальна взаємодія, технологія, аксіологія, мережеві спільноти.

Авксентьєва Т.Г.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФОРМ СОЦІАЛЬНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В ИНФОРМАЦИОННУЮ ЭПОХУ: ТЕХНОЛОГИЯ VS АКСИОЛОГИЯ

Информационная эпоха представляет собой новый этап в развитии человечества. Содержание ее параметров в технико-технологическом плане в большой степени определено. Однако порождают ли эти изменения автоматически новые общественные отношения, коренное изменение способов мышления и восприятия действительности? Трансформация в сфере технологий социальной коммуникации порождает сетевые сообщества. Возникает вопрос: наполнены ли они новыми аксиологическими содержаниями?

Ключевые слова: информационная эпоха, социальное взаимодействие, технология, аксиология, сетевые сообщества.

Avksent'eva T.

THE TRANSFORMATIONS OF FORMS OF SOCIAL INTERACTION IN INFORMATIONAL EPOCH: TECHNOLOGY AND AXIOLOGY

Informational epoch is a new level of humanity development. The content of its features of techniques and technologies context is defined. Does it generate changes of new social relations, radical changes in method of thinking and perception of reality automatically? The transformation of technologies of social communication is generated the network communities. The question is: are they full of new content of axiology?

Key words: informational epoch, social interaction, technology, axiology, network communities.

На межі тисячоліть питання про буття суспільства у ракурсі філософського осмислення набуває особливої ваги. Людство завжди турбувало пошуки шляхів вдосконалення суспільних відносин, формування стабільної якості життя. Гармонізація різних сфер між людською взаємодією, певне їх впорядкування вважалися параметрами становлення суспільного ідеалу. Чи підпорядковується історичний процес певним законам, які його детермінанти, мета і сенс? Відповідь на ці питання має не лише теоретичне, а й практичне значення. Шляхи вдосконалення суспільного розвитку багато в чому залежать від формування та вибору аксіологічних контекстів. Сьогодні досить популярним є твердження про нову еру, керовану „новою парадигмою”, згідно з якою основою як економічних, так і суспільних відносин в цілому вже є не матеріальні цінності, а інформація і знання. Йдеться про перетворення у векторі народження (глобального) інформаційного суспільства, світу, „позбавленого ваги”, світу мережевих технологій, який ще раніше визначався як постіндустріальне суспільство – суспільство сфери послуг.

Детермінантами суспільного розвитку вважають чинники різного характеру: духовні настанови – розвиток людського духу, суб’єкта, раціональність або ж, з іншого боку, коли історія є саморозвитком абсолютної ідеї, природні основи існування суспільства (географічний детермінізм); в економічних чинниках і класовій боротьбі, зокрема у розвитку техніки і технологій. Настання нової постіндустріальної епохи, яку пізніше стали ототожнювати з інформаційною, підкреслюючи особливу її якість та її живильний нерв, якраз обґрунтовувалось з позицій технологічного детермінізму. Вперше усвідомлення значної ролі в розвитку суспільства науки і технологій відбувається в епоху Нового часу і Просвітництва. Френсіс Бекон – видатний англійський філософ у своєму творі „Нова Атлантида” (1627 р.) висловлював думку про те, що прогрес людства, джерело його постійного процвітання забезпечується шляхом розвитку науки і методів пізнання. Знання виступає продуктивною силою розвитку. Навіть завдання філософії він вбачав у формуванні нової науки, яка можлива за вихідних умов порушення ідолів, що притаманні старій науці. Для технологічного детермінізму характерним є те, що техніка розцінюється як єдиний засіб

розв’язання всіх проблем людського життя й навіть досягнення гармонії на шляху раціонального спроектованого світопорядку. Завдяки систематичному застосуванню у виробництві наукових знань стають можливими швидкі зміни техніки і технологій. Так, Д. Белл визнає, що знання завжди були необхідні для діяльності суспільства, але для постіндустріального суспільства характерним буде зміна у визначенні знання як такого. Пріоритет теорії над емпіризмом і узагальнення знань у вигляді абстрактних систем символів, що можуть бути використаними для освоєння нових сфер діяльності – стало визначальним для прийняття рішень і обумовила характер змін у теоретичному знанні. Воно, теоретичне знання, набуває нового статусу, перетворюється на джерело інновацій. Нове знання Д. Белл розглядає як вісь, навколо якої може бути організована нова технологія, економічне зростання та стратифікація суспільства [1, с.21].

Епоха європейського Просвітництва завершила формування світоглядних установок, які визначали методологічне підґрунтя концептуальної моделі техногенної цивілізації як особливого типу цивілізаційного й культурного розвитку, заснованого на началах раціональності, особливої цінності прогресу, науки і техніки та й, кінець-кінцем, переконанні в принциповій можливості раціональної організації суспільних відносин.

Інформація як значуща величина у житті людства та запорука його розвитку є ключовою суттю теорії інформаційних революцій. Ідея полягає в тому, що реформування суспільних відносин залежить від появи нових технологій обробки інформації. Перша революція пов’язується з появою писемності, що уможливило фіксування інформації та передавання знань новим поколінням. Другу зумовило книгодрукування (перетворення мови та інформації на одиниці, що можуть бути перекомбіновані). Коли книга стала загальнодоступною, це дозволило людям долати культурні та історичні кордони, що у свою чергу пришвидшило розвиток освіти й науки як усього суспільства, так і інтелектуальний розвиток окремої людини зокрема. Маршалл Маклюен називав універсум, у якому друкарський верстат став чинником формування культури індустріального суспільства, „галактикою Гутенберга, адже винахід ним друкарського верстату в середині XV ст. став пізніше

сильним поштовхом для цілої низки технологічних відкриттів: радіозв'язку, телефону, електрики [2]. Це зумовило третю – інформаційну – революцію, яка надзвичайно збільшила можливості людини у сфері здобування, зберігання, передавання інформації і знань, причому у набагато більших обсягах, ніж раніше.

Друга та третя революції визначили індустріальну якість суспільства. Четверта революція розпочалася у 70-х рр. ХХ ст. Її результатом стало становлення нової якості суспільства – інформаційного. Згідно з М. Маклюеном логіка і структура друкованого тексту сформували особливий тип культури, який відрізнявся пануванням лінійного текстового метанарративу.

Застосування електронних засобів масової комунікації, особливо телебачення, комп'ютерів замінює матеріальні носії текстів – вони не є лише писемними, а „екранними”. У попередню епоху можливості комунікації були обмежені простором і часом, нові технології – відкриті, різноспрямовані, інтерактивні. Вже не домінує в культурі лінійне (тобто лінійний текст) письмо, а система екранних зображень. „Екранна мова” являє собою потік екранних зображень, де співіснують поведінка усне мовлення персонажів, анімаційне моделювання, письмові тексти.

Інформаційні процеси, що відбуваються у суспільстві, викликають докорінні перетворення у структурі й змісті сучасної культури. Структура культури епохи інформатизації ускладнюється. Вона включає до себе як елементи попередньої культури, так і породжує її нові види. У культурі інформаційної доби можна виділити кілька рівнів. Один із них охоплює звичаї та традиції. Концентровано являє собою пам'ять минулих культур. Другий рівень визначає сегменти культури, які забезпечують можливості відтворення форм життєдіяльності, відповідних до умов епохи. Важливим є третій рівень, який задає програму майбутніх форм діяльності людей сьогодення. Люди все частіше замислюються про майбутнє, діяльність набуває прогностичного характеру. Це зумовлено новими формами діяльності людини, посиленням їхнього творчого змісту, змінами у професійній та соціальній структурах суспільства, прискоренням темпів суспільного й науково-технічного розвитку.

Технологічна складова нової культури привертає увагу дослідників. Е. Тоффлер у роботі „Третя хвиля” [3] характеризує

культуру інформаційної епохи як „бліп-культуру”, що породжує „кліпову свідомість”. У традиційному суспільстві „першої хвилі” повідомлень, насичених інформацією, було замало. Індустріальна система „другої хвилі” має своїм підґрунтям нові засоби – засоби масової комунікації, енергія яких „текла регіональними, етнічними, племінними каналами, стандартизуючи образи, що існують у суспільстві”. Деякі з них перетворились на іконічні зображення, перед людиною постав вибір і маніпулювання певним и іміджами, які каталогізувались у „картотеці файлів”. Кількість цих іміджів, не дивлячись на їхнє розмаїття та множинність, була співвідносна з людськими здібностями сприйняття. Саме ці образи-іміджі, що були вироблені централізовано, та завдяки засобам масової інформації інкорпоровані у масову свідомість, що сприяло стандартизації поведінки, необхідної для індустріальної системи.

Тенденція до уніфікації, породжена третьою хвилею, як зазначає Е. Тоффлер, „породжує контртенденцію. З'являється запит на нову технологію. Інформаційний вибух розглядається як породження структур, що віджили” [4, с.9].

Суспільство „третьої хвилі” не лише ґрунтується на прискоренні темпів інновацій. „Третя хвиля” глибинно змінила структуру інформації. Людина втрачає здатність адекватно часу оновлювати „іміджеві базу даних”. Поряд із зазначеним ускладненням культури водночас відбувається певна примітивізація світосприйняття у різних формах. З'являються одноразові предмети споживання, одноразове мистецтво, намагання уникати тривалих між людських контактів і сталих емоційних зв'язків тощо. За Е. Тоффлером „бліп-культура” заснована „бліпах інформації”: оголошеннях, командах, уривках новин. Усе це не піддається класифікації, тому що суспільна думка та наукова рефлексія на встигає осмислювати усе нові виклики і явища у просторі культури. Тобто інформаційні потоки мають текучу, беззв'язну форму, що не дозволяє вчасно й ґрунтовно операціоналізувати категоріальну базу цих явищ, а отже, й правильно прогнозувати перспективи їхнього подальшого розвитку. Споживачі інформації не можуть запозичувати готові моделі реальності, а вимушені самі конструювати їх. такий спосіб споживання інформації формує специфічне її сприйняття – „зеппінг”, коли шляхом безупинного переключення каналів TV (або інтернету)

утворюється новий образ, що складається з уривків інформації та уламків вражень. Такий образ не потребує підключення уваження, рефлексії; за такого сприйняття весь час відбувається „перезавантаження” інформації, коли спершу побачене практично без часового розриву втрачає своє значення, тобто застаріває. „Кліп-культура” або „бліп-культура” є складовою культури інформаційного суспільства, приналежність до неї, за Е. Тоффлером, підсилює розрив між користувачами засобів інформації „другої” і „третьої” хвиль.

Новаційним є тим подання матеріалу, розрізнені фрагменти інформації якого, лише дезорієнтують. Як наслідок характерним до типу культури є відмова від готових, усталених моральних та ідеологічних істин минулого, від традиційних засобів отримання інформації, від зібраного та систематизованого різноманітного матеріалу, від ідей, що співвідносять одна з одною. Відбувається ефект виривання з простору нових засобів інформації, зі старих – концептуальних теорій. Сучасний формат засобів масової комунікації пропонує інформацію у вигляді коротких модульних спалахів – новин, фрагментів фільмів, передач, що перериваються рекламою. Ці модульні спалахи інформації мають короткотривалу, мозаїчну форму. Людина вимушена налаштовуватись на утворення з такої інформації власного матеріалу для сприйняття. З’являється „метакультурна індивідуальність”, яка виявляє здатність відмовлятися від звичних матриць поведінки, виходити за межі звичного бачення світу. Мобільність орієнтації, новий спосіб засвоєння швидкоплинного середовища стають для людини важливим аспектом її існування й, можливо, питанням її виживання. Тобто специфіка мислення нової епохи потребує нових здібностей сприйняття великих масивів інформації, що співвідносяться з потребами нової соціальної технологічної реальності. Людина вимушена постійно оновлювати власну „базу даних” для ефективної адаптації. Особистість нового типу, за Е. Тоффлером, повинна бути інформаційно адаптованою, включеною до інформаційних процесів, адекватно сприймати інформацію та налаштовуватись на ефективне її використання у своїй діяльності.

Однак за таких умов ще актуальніше звучить основне питання, за П. Дракером, інформаційної революції: у чому зміст інформації та яке її призначення? [5, с.71].

Технократичний підхід інформатизацію суспільства зводить до техніко-технологічного забезпечення трудової діяльності людей у сфері виробництва та управління. Інформаційні технології, таким чином, розцінюються як засіб підвищення продуктивності праці, а отже, отримання матеріальної вигоди. Інший підхід – соціологічний – розглядає інформатизацію як процес, що охоплює всі сфери діяльності людей і впливає на саму людину: на знання, мораль, економічні й духовні інтереси, на розвиток особистості, на вибір ціннісних (часом полярних) пріоритетів. Таким чином, інформаційний етап розвитку суспільства є глобальним процесом оволодіння інформацією як продуктивною силою, ресурсом управління (масовою свідомістю та суспільства загалом). Метою цього процесу, залежно від того, які цінності закладені у стратегії розвитку конкретного суспільства, є або підвищення інтелектуального рівня людини, гуманізація культури, перехід від культури масового споживання до вибагливого індивідуального входження її поля, або ж – пріоритет технології над аксіологією діяльності заради однієї мети – безмежна влада над суспільством, а саме суспільство є лише сукупністю споживачів, у якому декартівський принцип „мислю, отже існую” підмінено на „споживаю, отже існую”.

Згідно з П. Козловськи, культура через посередництво всіх соціальних індикаторів і показників зростання повинна бути останнім і найважливішим критерієм суспільного прогресу [6]. Культура повинна базуватися на використанні можливостей нових технологій, однак насамперед стан культурного потенціалу суспільства визначає темпи і характер технологічних змін. Динаміка культурних змін веде до зміни ціннісних уявлень у суспільстві. Звісно, що ціннісні настанови, спосіб життя людини формують його картину світу як комплекс раціональних, інтуїтивних, емоційних уявлень і відчуттів про сутність життя, про закономірності та норми буття. Картина світу як певної людини, так і суспільства в цілому може вступати у конфлікт з реальністю, що призводить до втрати усталених ціннісних орієнтирів. Глобалізація проблем, що стоять сьогодні перед людиною, на нашу думку, має сприяти розумінню необхідності діалогу культур і цінностей. Сьогодні склалися умови, що загострюють потребу вибору справжніх цінностей, орієнтованих на підсилення інтелектуальних і творчих здібностей людини, збереження його

духовних потреб (у взаєморозумінні, традиційних норм співіснування людей із різними культурами, гармонізації процесу виробництва, розумного споживання). Інакше кажучи, наголос у процесі розвитку суспільства в інформаційну добу має бути зроблений на гармонійному співвіднесенні потягу людства до високих технологій, що уможливають раціональне використання природних ресурсів і водночас збереження духовного простору самої людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования

/ Д. Белл ; пер. с англ. – М. : Akademia, 1999. – 949 с.

2. Маклюен М. Понимание Медиа / Маршалл Маклюен ; пер. с англ. В. Николаев. – М. : Кучково поле, 2011. – 464 с.

3. Тоффлер Э. Третья волна / Элвин Тоффлер. – М. : АСТ, 1999. – 784 с.

4. Тоффлер Э. Война и антивоенная: Что такое война и как с ней бороться. Как выжить на рассвете XXI века/ Элвин Тоффлер, Хэйди Тоффлер. – М.: АСТ, Транзиткнига, 2005. – 412 с.

5. Дракер П. Посткапиталистическое общество / П. Дракер // Новая пост индустриальная волна на Западе. – М. : Akademia, 1999. – С. 67-100.

6. Козловски П. Культура постмодерна / Петер Козловски. – М. : Республика, 1997. – 240 с.

УДК 321.011

Гайко О. С.

РФ Национального института стратегических исследований у м. Харкові

ЭВОЛЮЦИЯ СУВЕРЕНИТЕТУ: ПРОБЛЕМНОЕ ПОЛЕ

Аналізується еволюція суверенітету в Новий час. Особлива увага приділяється механізмам формування легітимності в новоєвропейських державах і встановлення контролю над територією і населенням, взаємозв'язку між суверенітетом, політикою і правом. Розглянуто співвідношення між народним суверенітетом і правами громадян в історичній ретроспективі, представлено основні протиріччя в теорії суверенітету.

Ключові слова: абсолютистський суверенітет, народний суверенітет, ratio status, надзвичайний стан.

Гайко О.С.

ЭВОЛЮЦИЯ СУВЕРЕНИТЕТА: ПРОБЛЕМНОЕ ПОЛЕ

Анализируется эволюция суверенитета в Новое время. Особое внимание уделяется механизмам формирования легитимности в новоєвропейских государствах и установлению контроля над территорией и населением, взаимосвязи между суверенитетом, политикой и правом. Рассмотрено соотношение между народным суверенитетом и правами граждан в исторической ретроспективе, представлено основные противоречия в теории суверенитета.

Ключевые слова: абсолютистский суверенитет, народный суверенитет, ratio status, чрезвычайное положение.